

FORUM EUROPEJSKIEJ INICJATYWY OBYWATELSKIEJ

MINORITY SAFEPAK –
MILION PODPISÓW ZA
RÓŻNORODNOŚCIĄ W EUROPIE

MATERIAŁY SZKOLENIOWE – DYSKUSJE – KONTAKTY – POMOC

| SPIS TREŚCI

Minority SafePack – milion podpisów za różnorodnością w Europie	3
Kampania na rzecz Minority SafePack	6
Wpływ kampanii na rzecz Minority SafePack	12

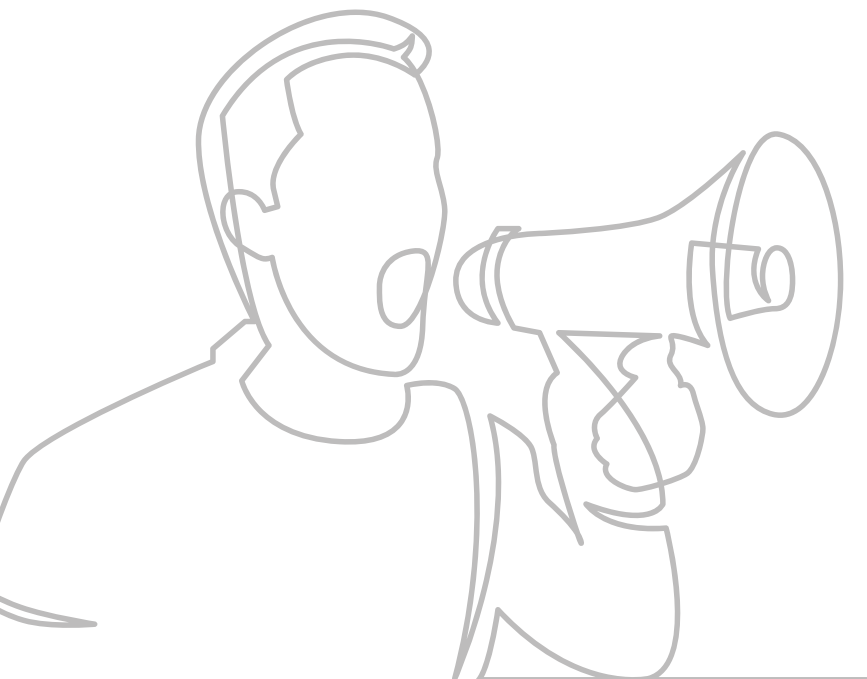

1

Minority SafePack – milion podpisów za różnorodnością w Europie

Inicjatywa „Minority SafePack – milion podpisów za różnorodnością w Europie” została zarejestrowana 3 kwietnia 2017 r., która to data stanowiła również początek rocznego okresu zbierania podpisów. Rejestrację inicjatywy przez Komisję poprzedziła podjęta we wrześniu 2013 r. początkowa decyzja o odmowie rejestracji inicjatywy, unieważniona przez Sąd Unii Europejskiej w lutym 2017 r.

W ramach inicjatywy zwrócono się do Komisji, by ta przedstawiła wnioski dotyczące 11 aktów prawnych mających na celu poprawę ochrony osób należących do mniejszości narodowych i językowych oraz wzmocnienie różnorodności kulturowej i językowej w Unii. W inicjatywie skoncentrowano się na zagadnieniach obejmujących języki regionalne i mniejszościowe, edukację i kulturę, politykę regionalną, uczestnictwo, równość, treści audiowizualne i innego rodzaju w mediach, a także wsparcie (państwowe) udzielane przez władze regionalne. Należy zauważyć, że dwa z 11 proponowanych aktów nie wchodziły w zakres uprawnień Komisji do proponowania przepisów. W związku z tym w ramach inicjatywy można było zebrać deklaracje poparcia jedynie na podstawie dziewięciu wniosków, które odpowiadały kompetencjom Komisji.

Dziewięć wniosków, które zarejestrowała Komisja Europejska, ma za przedmiot:

1. Zalecenie UE w sprawie ochrony i wzmocnienia różnorodności kulturowej i językowej w UE
2. Programy finansowania dla małych wspólnot językowych
3. Stworzenie ośrodka różnorodności językowej
4. Uwzględnienie w celach unijnych funduszy rozwoju regionalnego ochrony mniejszości narodowych oraz wspierania różnorodności kulturowej i językowej
5. Badania nad wartością dodaną mniejszości dla naszych społeczeństw i dla Europy
6. Dążenie do zapewnienia równego traktowania mniejszościom bezpaństwowców, np. Romom
7. Jednolite europejskie prawo autorskie, umożliwiające dostęp do usług i nadawanych treści w języku ojczystym
8. Swobodę świadczenia usług i odbioru treści audiowizualnych w regionach, w których zamieszkują mniejszości
9. Wyłączenie grupowe wsparcia (państwowego) udzielanego przez władze regionalne na rzecz kultury i mediów mniejszości oraz zachowania ich dziedzictwa kulturowego.

Organizatorzy uważali europejską inicjatywę obywatelską za istotny instrument w walce o prawa mniejszości. Stwierdzili, że „jest ona jedynym silnym narzędziem demokracji uczestniczącej w UE, które może wzmocnić głos obywateli Unii i sprawić, by usłyszano go w europejskich instytucjach”.

W ciągu rocznego okresu zbierania deklaracji poparcia inicjatywy „Minority SafePack” udało się zgromadzić 1 123 422 zweryfikowane deklaracje. Jeżeli chodzi o progi dotyczące poszczególnych państw członkowskich, wymaganą liczbę podpisów zebrano w 11 krajach.

Po zakończeniu etapu zbierania podpisów za inicjatywą poddano je weryfikacji i 10 stycznia 2020 r. oficjalnie przedłożono inicjatywę Komisji Europejskiej (zob. [komunikat prasowy](#)). Następnie 5 lutego 2020 r. organizatorzy spotkali się z wiceprzewodniczącą Komisji Europejskiej do spraw wartości i przejrzystości **Věrou Jurovą** i komisarz do spraw innowacji, badań naukowych, kultury, edukacji i młodzieży **Mariją Gabriel**.

Wysłuchanie publiczne w Parlamencie Europejskim odbyło się 15 października 2020 r. (zob. [komunikat prasowy](#)), a na sesji plenarnej Parlamentu Europejskiego 14 grudnia 2020 r. inicjatywa była przedmiotem dyskusji. W [rezolucji](#) przyjętej 17 grudnia 2020 r. w następstwie tych działań Parlament Europejski wyraził swoje poparcie dla inicjatywy (zob. [komunikat prasowy](#)).

Na tym etapie pandemia COVID-19 stanowiła nie lada wyzwanie w kontekście inicjatywy. Wysłuchanie publiczne trzeba było dwukrotnie przełożyć, a pandemia sprawiła, że trudno było utrzymać prawa mniejszości na ważnym miejscu w agendzie publicznej.

14 stycznia 2021 r. Komisja przyjęła komunikat w sprawie inicjatywy (zob. [komunikat prasowy](#)). Organizatorzy nie byli jednak usatysfakcjonowani odpowiedzią Komisji. W związku z tym 24 marca 2021 r. złożyli do Sądu Unii Europejskiej wniosek o stwierdzenie nieważności komunikatu Komisji.

Źródła finansowania (€)

■ The Federal Union of European Nationalities (FUEN)

Czynniki decydujące o powodzeniu inicjatywy:

- Oddanie sprawie i wytrwałość, gdy coś dzieje się niezgodnie z pierwotnym planem.
- Dobrze opracowana strategia realizacji kampanii dostosowana do grupy docelowej. Na przykład podczas prowadzenia kampanii na rzecz praw mniejszości należy zwracać się do ludzi, używając przy tym języków mniejszości.
- Aktywne prowadzenie kampanii w terenie wśród społeczności lokalnych w różnych państwach członkowskich, ale także ukierunkowanie działań na instytucje i polityków na szczeblu krajowym i europejskim.
- Znalezienie silnych i wiarygodnych partnerów na potrzeby kampanii.
- Zbudowanie ciężko pracującego i oddanego zespołu.

2

Kampania na rzecz Minority SafePack

Przygotowanie

Inicjatywę obywatelską „Minority SafePack” opracowała grupa organizatorów wspieranych przez Federalny Związek Europejskich Grup Narodowościowych (FUEN), Południowotyrolską Partię Ludową, Demokratyczny Związek Węgrów w Rumunii oraz Organizację Młodzieżową Europejskich Narodowości. Ich pomysł zebrania miliona podpisów i umieszczenia mniejszości i grup etnicznych na liście priorytetów europejskich zrodził się już w 2011 r. Przygotowania przed rozpoczęciem po raz pierwszy realizacji inicjatywy w 2013 r. zajęły dwa lata¹.

W tym okresie przygotowawczym organizatorzy mieli na myśli jasno określone cele. Szczególnie zależało im na sporządzeniu szeregu wniosków ustawodawczych służących **przełożeniu postulatów na kwestie praktyczne**. W związku z tym organizowali spotkania, przeprowadzili konsultacje z ekspertami w dziedzinie prawa, jak również praw mniejszości oraz dołożyli starań, by uzyskać poparcie polityczne na różnych szczeblach. Dopilnowali również, by **wniosek dotyczący inicjatywy opierał się na Traktatach UE, a jego brzmienie zostało odpowiednio dostosowane** ².

Dodatkowych wyzwania na etapie przygotowawczym nastroczały **szeroki zakres inicjatywy i jej ambitne cele**. Zamiast skupić się na jednej kwestii, próbowano uwzględnić w inicjatywie liczne problemy, z jakimi borykają się tradycyjne mniejszości w różnych państwach członkowskich, oraz znaleźć kompleksowe rozwiązania tej dużej liczby zagadnień. Cel inicjatywy był również znacznie szerszy niż tylko zebranie miliona podpisów. Jednym z priorytetów było w rzeczywistości zainicjowanie debaty w europejskiej przestrzeni publicznej i wykorzystanie rocznego okresu do zbudowania silnej i trwałej koalicji na rzecz praw mniejszości. Organizatorzy nie chcieli ograniczać się do zbierania podpisów w siedmiu państwach członkowskich, lecz przedstawić inicjatywę w jak największej liczbie regionów europejskich.

Etap przygotowawczy nie był łatwy dla „Minority SafePack”, ponieważ Komisja Europejska odrzuciła pierwszy wniosek o rejestrację, gdyż postulaty zamieszczone w inicjatywie wykaczały poza kompetencje Komisji w zakresie proponowania aktów prawnych UE. Tę decyzję Komisji zaskarżono do

1 <https://www.fuen.org/en/article/What-will-be-the-next-steps>

2 <https://www.fuen.org/en/article/Expert-meeting-in-Brussels>

Trybunału Sprawiedliwości. W rezultacie doprowadzenie do oficjalnej rejestracji inicjatywy trwało kilka lat i ostatecznie nastąpiło w 2017 r.

Kampanię koordynował Federalny Związek Europejskich Grup Narodowościowych, organizacja parasolowa mniejszości europejskich zrzeszająca ponad 100 organizacji z 35 krajów. Kluczowymi krokami, nad którymi organizatorzy pracowali na etapie przygotowawczym, były opracowanie jasnej strategii, określenie partnerów i znalezienie środków finansowych na prowadzenie kampanii europejskiej.

| Realizacja

Etap zbierania podpisów za „Minority SafePack” rozpoczął się w kwietniu 2017 r. W maju na zamku Bánffy w Rumunii odbyła się uroczysta inauguracja kampanii. Na wydarzenie to przybyło ponad 400 zwolenników ze wszystkich zakątków Europy, a relacjonowało je ponad 50 dziennikarzy³. (Obejrzyj [film](#) z inauguracji kampanii).

Po oficjalnej inauguracji szereg organizacji członkowskich i partnerów z różnych państw członkowskich i regionów natychmiast zaczęło **planować i organizować własne wydarzenia** wspierające inicjatywę⁴. Opracowano również **ogólnoeuropejską strategię kampanii**, uruchomiono nową stronę internetową poświęconą przystępnie zaprezentowanym historiom z całej Europy, a także przygotowano broszurę na temat inicjatywy „Minority SafePack” i inne materiały promocyjne.

Na etapie realizacji **organizacje wspierające również podzieliły się obowiązkami**. Na przykład Demokratyczny Związek Węgrów w Rumunii (RMDSZ) zobowiązał się zebrać 250 tys. podpisów z wymaganego miliona.

Aby dotrzeć do głównych grup docelowych (mniejszości narodowych), organizatorzy starali się powiązać przesłania kampanii z różnymi problemami, z którymi borykają się mniejszości w Europie. Ważna była dalsza personalizacja tych przesłań, „ponieważ różne mniejszości w Europie żyją w różnych warunkach, zależnych głównie od danego państwa członkowskiego; niektóre z nich mają pełną autonomię, jeżeli chodzi o podejmowanie decyzji w sprawach ich dotyczących, inne mniejszości natomiast nawet nie są uznawane. W przypadku społeczności mierzących się z problemami staraliśmy się zidentyfikować najbardziej palące z nich i prezentowaliśmy »Minority SafePack« jako możliwe rozwiązanie tych kwestii”.

Organizatorzy zidentyfikowali również inną ważną grupę docelową, mianowicie mieszkańców państw członkowskich, którzy mają silne więzi z rodakami mieszkającymi za granicą. Do krajów tych należą na przykład Dania, Niemcy czy Węgry.

3 <https://www.fuen.org/en/article/The-petition-campaign-for-the-Minority-SafePack-Initiative-started-in-Bonchida>

4 <https://www.fuen.org/en/article/The-Minority-SafePack-Initiative-is-now-available-for-online-signatures>

Jeżeli chodzi o realizację strategii kampanii, **niezbędne było przetłumaczenie materiałów i posługiwanie się znaczną liczbą języków.** W ramach inicjatywy „Minority SafePack” ostatecznie komunikowano się w ponad 30 językach, a organizatorzy postanowili prowadzić kampanię także w językach regionalnych, które nie mają statusu języka urzędowego w UE. Było to istotne, ponieważ nawet 50 mln obywateli Unii posługuje się językami regionalnymi lub mniejszościowymi, a celem było dotarcie do każdego mieszkańca UE należącego do mniejszości narodowej lub mniejszościowej grupy językowej, aby mógł identyfikować się z głównym przesłaniem inicjatywy, tj. że służy ona dobru jego społeczności i stanowi inwestycję w życie przyszłych pokoleń. Setki wiadomości z powodzeniem dostosowano do różnych grup docelowych: „Wyobraź sobie, że jesteś jedną z 41 tys. osób posługujących się językiem ladyńskim w północnych Włoszech i widzisz w mediach społecznościowych post po ladyńsku!”⁵

Uzyskanie silnego poparcia również poza społecznościami mniejszości w całej Europie było niezbędne do zapewnienia powodzenia inicjatywy. Należało jasno określić przesłanie kampanii: „Jesteśmy po właściwej stronie. Nie chcemy niczego odbierać społecznościom większościowym!” – tak ujął tę kwestię przewodniczący RMDSZ **Hunor Kelemen**⁶. Co więcej, organizatorzy inicjatywy „Minority SafePack” docenili udział grup większościowych również ze względu na chęć stworzenia silnej sieci partnerów na potrzeby „koalicji, która sprawi, że inicjatywa ta stanie się niemożliwa do uniknięcia dla Komisji Europejskiej ani do odrzucenia przez nią”.

Organizatorzy chcieli również realizować swoją strategię na szczeblu europejskim, **zabiegając o poparcie przywódców politycznych i zdobywając je.** W tym celu podróżowali do szeregu krajów i odwiedzili wielu partnerów oraz liczne instytucje i organizacje członkowskie. Delegacja „Minority SafePack” spotkała się również z intergrupą Parlamentu Europejskiego ds. mniejszości, aby omówić kampanię. Organizatorzy zwrócili się do intergrupy o pomoc w rozpowszechnianiu przesłania inicjatywy w Parlamencie oraz do postów o informowanie obywateli i mediów w swoich państwach członkowskich o tej inicjatywie, zwrócili się także o pomoc w znalezieniu partnerów, żeby zagwarantować powodzenie inicjatywy. Współprzewodniczący **Nils Torvalds** zapewnił delegację o swoim poparciu, a szereg postów do PE zapowiedziało aktywny udział w kampanii⁷. Ważne było, aby inicjatywa „Minority SafePack” cieszyła się poparciem również w Radzie Europy. W tym celu delegacja „Minority SafePack” złożyła wizytę w Strasburgu podczas jesiennej sesji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy.

5 https://europa.eu/citizens-initiative-forum/blog/minority-safepack-advice-ongoing-initiatives-adapt-new-setting_pl

6 <https://www.fuen.org/en/article/FUEN-Congress-Cluj-NapocaKolozsvar-to-become-the-European-capital-of-minorities-in-May>

7 <https://www.fuen.org/en/article/MEPs-engage-in-petition-campaign-for-the-Minority-SafePack-Initiative>

| Zbieranie podpisów

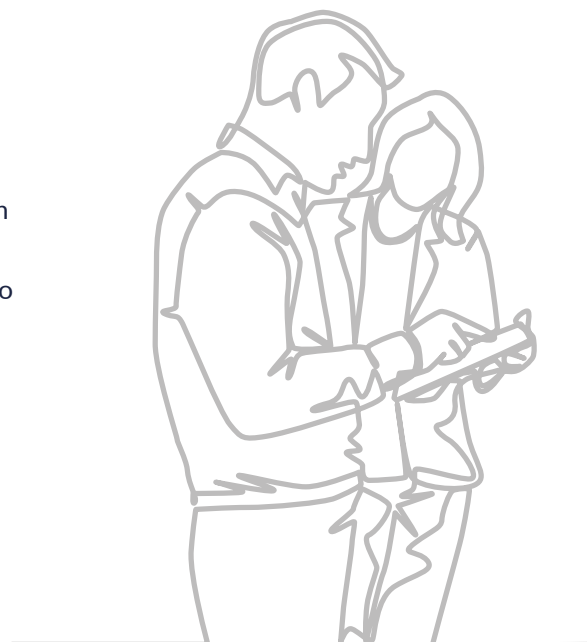
Wkład organizacji członkowskich, partnerów regionalnych i społeczności lokalnych miał kluczowe znaczenie dla zebrania wymaganego miliona podpisów za inicjatywą. Zespół do spraw kampanii aktywnie zajmował się zapewnianiem tak potrzebnych informacji oraz wymianą najlepszych praktyk i zwycięskich strategii w obrębie swojej sieci. Prezydium FUEN i członkowie komitetu obywatelskiego zawsze byli dostępni, by odwiedzać państwa członkowskie z działaniami promocyjnymi. Przez cały czas na etapie zbierania podpisów konieczne były jednak oddolne działania sieci polegające na opowiadaniu osobistych historii i rozpowszechnianiu przesłań, jak również mające pokazać społecznościom lokalnym, że „Minority SafePack” to „inicjatywa, która może poprawić codzienne życie mniejszości i 50 mln mieszkańców UE należących do mniejszości lub mniejszościowych grup językowych”⁸.

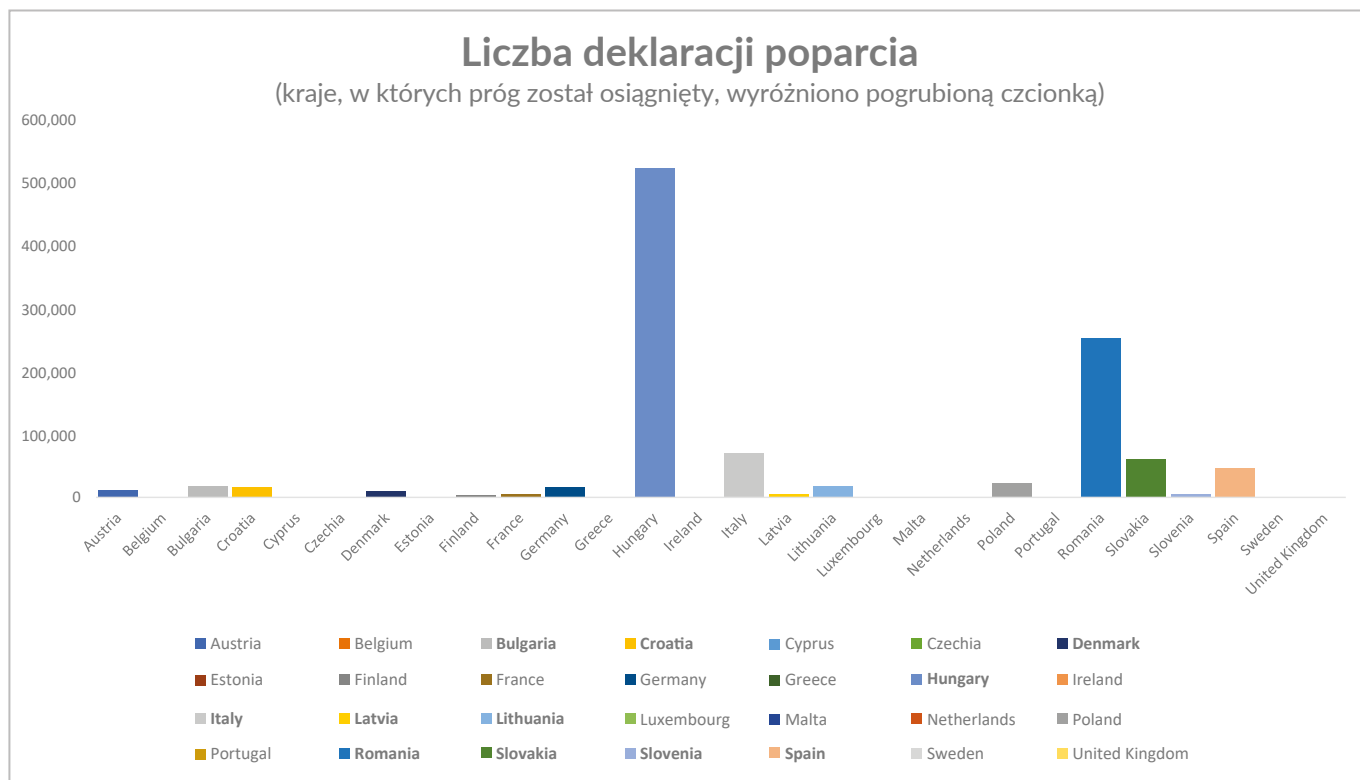
W tworzeniu silnej koalicji partnerów uczestniczyły organizacje zajmujące się tą tematyką i posiadające wcześniejsze doświadczenia w prowadzeniu kampanii. Partnerzy ci odegrali decydującą rolę w zbieraniu podpisów zwłaszcza na Litwie, w Bułgarii, Słowenii i Hiszpanii. Organizatorzy utrzymywali wysoką motywację partnerów, dzieląc się kolejnymi osiągniętymi celami i utrzymując ciągłą komunikację między członkami sieci. Przy zbieraniu podpisów skoncentrowano się na państwach członkowskich z dużymi społecznościami mniejszościowymi oraz na tych krajach, w których ochronę mniejszości postrzegano jako większe wyzwanie.

Techniczne warunki zbierania podpisów określono w czerwcu 2017 r. Strona internetowa kampanii „Minority SafePack” umożliwiła dostęp do formularzy papierowych i internetowego narzędzia podpisu. We wrześniu organizatorzy „Minority SafePack” przenieśli zbieranie deklaracji do systemu internetowego Komisji Europejskiej, ponieważ lepiej odpowiadał ich potrzebom.

Poza optymalizacją systemu zbierania podpisów online bardzo wiele podpisów zebrano również **na formularzach papierowych**. Zajmowali się tym na przykład wolontariusze, którzy chodzili od drzwi do drzwi w swoich społecznościach, przedstawiając kampanię i pomagając podpisującym w uzupełnianiu wymaganych informacji. Organizatorzy podkreślili: „Z naszego doświadczenia wynika, że aby zebrać podpisy, musimy ruszyć w drogę i rozmawiać z ludźmi”.

8 <https://www.fuen.org/en/article/A-common-message-of-50-million-voices-and-your-personal-stories-The-winning-strategy-for-the-MSPI>

| Weryfikacja i przedłożenie

Zbieranie podpisów pod inicjatywą „Minority SafePack” zakończyło się w kwietniu 2018 r. uzyskaniem 1 320 246 deklaracji poparcia. Deklaracje te przesłano organom krajowym odpowiedzialnym za ich weryfikację w poszczególnych państwach członkowskich. Po zakończeniu formalnej procedury organy krajowe zatwierdziły ostateczną liczbę 1 123 422 podpisów. Wymagane progi osiągnięto w 11 państwach członkowskich⁹.

Następnie 10 stycznia 2020 r. inicjatywę oficjalnie przedłożono Komisji Europejskiej.

„Minority SafePack” była jedną z pierwszych inicjatyw, w przypadku których opracowano długoterminową strategię przedłożenia jej Komisji Europejskiej. W tym celu FUEN zebrał zespół europejskich ekspertów prawnych, aby na podstawie wniosków objętych inicjatywą opracować konkretny pakiet wniosków ustawodawczych. Był to zasadniczo przewodnik dotyczący wprowadzania tych kwestii krok po kroku do obecnych ram prawnych UE. Wnioski te następnie przedstawiono Komisji Europejskiej wraz z poświadczeniem 1 123 422 zweryfikowanych deklaracji poparcia.

W ramach tej strategii organizatorzy przeprowadzili również kampanię promocyjną. Organizatorzy spotkali się z szefami państw, przedstawicielami rządów, posłami do parlamentów narodowych, posłami do Parlamentu Europejskiego i przedstawicielami władz regionalnych i przedstawili im inicjatywę. Organizatorzy podkreślili, że „kampania promocyjna przyniosła wyjątkowe rezultaty: wiele regionów przyjęło deklaracje poparcia, a Bundestag, parlament Węgier i niższa izba parlamentu Holandii przeprowadziły również głosowanie nad rezolucjami w tym duchu. Co więcej, »Minority SafePack« stała się pierwszą europejską inicjatywą obywatelską, w sprawie której przeprowadzono debatę na posiedzeniu plenarnym w Parlamencie Europejskim, a następnie przyjęto rezolucję zdecydowaną większością głosów”.

⁹ https://europa.eu/citizens-initiative-forum/blog/minority-safepack-advice-ongoing-initiatives-adapt-new-setting_pl

3

Wpływ kampanii na rzecz Minority SafePack

Zbadanie inicjatywy i decyzja Komisji

Po oficjalnym przedłożeniu inicjatywy 10 stycznia 2020 r. organizatorzy spotkali się 5 lutego z komisarzami europejskimi **Věřą Jourovą** i **Mariją Gabriel**.

Następnie 15 października 2020 r. odbyło się wystuchanie publiczne w Parlamencie Europejskim. W wystuchaniu wzięli udział posłowie z Komisji Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych oraz Komisji Kultury i Edukacji wraz z Komisją Petycji, a także posłowie z innych zaangażowanych komisji. W trakcie wystuchania głos zabrali również wysocy rangą przedstawiciele Komisji Europejskiej, Rady Europy, Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Komitetu Regionów (zob. [komunikat prasowy](#)).

Inicjatywa była następnie przedmiotem dyskusji na sesji plenarnej Parlamentu Europejskiego 14 grudnia 2020 r. 17 grudnia 2020 r. Parlament Europejski wyraził poparcie dla inicjatywy, przyjmując rezolucję 524 głosami za, przy 67 głosach przeciw i 103 głosach wstrzymujących się. Parlament zwrócił uwagę, że mniejszości narodowe i językowe w UE są poddawane asymilacji i tracą swoje języki, co prowadzi do zubożenia językowego i kulturowego. Parlament Europejski wezwał Komisję do zaproponowania aktów prawnych w celu rozwiązania tego problemu (zob. [komunikat prasowy](#)).

14 stycznia 2021 r. Komisja Europejska przyjęła komunikat określający jej działania w odpowiedzi na inicjatywę „Minority SafePack”. Podkreśliła, że jednym z jej priorytetów i głównych celów jest włączenie i poszanowanie bogatej różnorodności kulturowej w Europie. Komisja stwierdziła jednak również, że od czasu pierwotnego przedłożenia inicjatywy w 2013 r. wprowadzono wiele środków stanowiących odpowiedź na szereg aspektów zawartych we wnioskach w sprawie „Minority SafePack”. W komunikacie oceniono osobno każdy z dziewięciu wniosków zawartych w inicjatywie, przy uwzględnieniu zasad pomocniczości i proporcjonalności. W ramach podsumowania Komisja uznała, że chociaż nie zaproponowano żadnych dalszych aktów prawnych, pełne wdrożenie już istniejących przepisów i polityk zapewnia potężny arsenał środków wspierających cele inicjatywy (zob. [komunikat prasowy](#)).

| Działania następcze

Po opublikowaniu komunikatu Komisji organizatorzy inicjatywy „Minority SafePack” wyrazili niezadowolenie z braku następczych działań legislacyjnych. 24 marca 2021 r. komitet obywatelski inicjatywy „Minority SafePack” złożył do Sądu Unii Europejskiej wnioski o stwierdzenie nieważności komunikatu Komisji w sprawie inicjatywy.

Wskazówki dla organizatorów kolejnych inicjatyw

- Należy aktywnie docierać do potencjalnych zainteresowanych stron na różnych poziomach. Oddolna obecność jest kluczowa, ale ogromne znaczenie dla powodzenia mają również kontakty z przywódcami politycznymi na szczeblu europejskim i krajowym.
- Należy dokładnie zastanowić się nad grupą docelową i upewnić się, że strategia komunikacji odpowiada jej potrzebom. Należy wziąć pod uwagę różne języki, którymi można się posługiwać, aby do tych osób dotrzeć, znaczenie lokalnych historii, które mogą przemawiać do tych odbiorców, oraz narzędzia komunikacji zarówno w internecie, jak i poza nim. Ważne jest dotarcie do potencjalnych zwolenników różnymi kanałami.
- Nie zawsze wszystko przebiega zgodnie z planem. Jeżeli do sprawy podchodzi się z pasją, to do kampanii trzeba podchodzić krytycznie, a w razie potrzeby kwestionować struktury i decyzje oraz zmieniać kurs, gdy jest to konieczne.
- Choć obecnie znaczna część podpisów zbierana jest przez internet, nie należy zapominać, jaką wartość mają działania oddolne w terenie. Zaangażowanie, rozmawianie z ludźmi i nawiązywanie kontaktów ze społecznościami lokalnymi ma znaczenie zasadnicze dla rozpowszechniania przesłania i dopilnowania, aby zrealizowano cele kampanii.
- Należy zadbać o obecność w mediach społecznościowych i spróbować nakłonić miejscowe osobistości, by poparły sprawę – zwiększy to wiarygodność inicjatywy.